

Livet i Vandborg Kirkeby

Optegnelse med Marie Strande, født 1910 i Vandborg.

19. maj 2003/ Ellen Damgaard,
museumsinspektør på Lemvig Museum.

Kort biografi:

Marie Strande er født i 1910 som datter af førstelærer Niels Kristensen i Vandborg Skole. Hendes mor døde tidligt, så de havde husbestyrerinde. Hun har haft to ældre og én yngre bror. Som ung var hun på Rødding Højskole og på Skibelund Efterskole, og havde også pladser andre steder langt væk som i København. Hendes far var meget utilfreds med, at hun tog plads andre steder, han kunne godt have brugt hendes arbejdskraft hjemme. I 1934 blev hun gift med Arne Strande, der var bestyrer på Vandborg Mejeri. I 1970 gik han af, og de flyttede til huset i Danmarksgade.

Vandborg Skole:

Marie Strandes far kom til Vandborg Skole i 1908 fra et embede i Dybe. Dengang var skolen i "den gamle skole", der ligger langs kirkegårdens nordside. Der var 2 klasseværelser og en lærerbolig for en gift lærer. Andenlæreren var ugift og boede i et værelse i skolebygningen og spiste hos førstelæreren. Dengang var der ingen lærerinde.

Til skolen hørte et landbrug – "skolelodden" på 8 tdr. land – og der var en udlænge langs østsiden af den nuværende plads mellem den gamle skole og gymnastiksalen. Her var der stald og lade. Landbruget blev drevet af Marie Strandes far helt til han blev gammel. Marie Strandes brødre hjalp til, men da hun var barn havde de en karl. Faderen skulle jo passe skolen.

Landbruget var nok en del af lønnen. De havde 4 køer, 2 heste, kalve og svin, stude og naturligvis høns; det var jo godt at have æggene til at betale købmandsregningen med. Øst for skolens gavl havde læreren en have, prydhave er så meget sagt, men der var bærbuske. En egentlig køkkenhave havde de ude i marken, i nærheden af en bæk, hvor de kunne hente vand til vanding af havesagerne.

Den nye skole blev bygget i 1910, først selve skolebygningen og så gymnastiksalen. For enden

af gymnastiksalen blev der bygget toiletbygning. I den gamle skole blev der nu indrettet en ekstra lærerbolig i de ledige klasselokaler, mens nyansat lærerinde boede i kvisten i den nye skole.

I den hvide skole var der tre klasselokaler, lærer Kristensen havde det i syd, lærer Visholm det i nord, og lærerinden det i midten. Læreren holdt altid til i det samme klasselokale, mens eleverne skiftede efter undervisning.

Lærerinden havde altid kun 1. og 2. klasse. Der var 6 klasser i alt, og man gik et år i hver klasse. Til sidst gik man 2 år i 6. klasse, så fik man 7 års skolegang. Dem der ikke var så skrappe til skolegangen, nåede tit kun til 5. klasse, hvor de så gik to år. Det var typisk "hjorddreng", ofte drenge fra fiskerhjemmene på Harboøre, hvor der ikke var så meget at lave hjemme om sommeren. Så tog de altså tjeneste f.eks. i Vandborg. Børn fra Vandborg kunne jo være med i arbejdet hjemme, så de kom ikke sådan ud at tjene før konfirmationsalderen. De store børn gik i skole 4 dage om ugen om vinteren, og to dage om sommeren, og de små omvendt – altså 4 dage om sommeren, og to dage om vinteren. De skiftede vistnok til maj og november. Om sommeren var skoletiden kl. 7-13, om vinteren 9-12 og 13-16. Det var langt at gå hjem for børn i Strande i vintermørket, men de var jo altid en flok.

Børnene havde madpakker med, som de spiste i skolen. Marie Strande skulle altid gå hjem og spise, og det var hun ked af, for hun syntes det ville være mere spændende at have madpakke med. Men det holdt faderen på.

I klasseværelserne var der 3 rækker skoleborde, så var der en stor tavle og et kateder. Hos lærer Visholm var der en masse kort, som kunne trækkes ned, for han underviste i geografi. Marie Strandes far underviste i dansk og religion. Det var læsning, diktat og genfortælling og i religion var der salmevers og skriftsteder. Det sidste gik hendes far meget op i, men hun syntes det var kedeligt. Hun ville hellere være inden hos lærer Visholm, for der kunne udfolde sig frit. Hendes far var altid ekstra streng mod hende, han sagde til hende: "Hør nu, lillesøster, jeg kan ikke lade dig gøre noget, som jeg forbyder de andre". Lærer Visholm var spændende til at undervise. Når de havde geografi, skulle der f.eks. tegnes landkort på tavlen og sætte byer på.

De havde ikke mange bøger, læsebog og så selvfølgelig et "skønskrivningshefte". Mellem timerne var der vist 10 minutters frikvarter. Der var en vældig god plads at lege på mellem skolebygningerne og avlsbygningen, også selv om landevejen faktisk gik igennem. Der var jo ingen biler og ikke meget anden trafik. Pigerne spillede bold med små gummibolde, børnene trillede kugler og legede tagfat. Pladsen var vældig god til tagfat – fra det brolagte stykke ved den gamle skole og så tværs over til gymnastiksalen.

Visholm havde gymnastik med både pigerne og drengene, i hold hver for sig. De havde 2 timer om ugen. Der var ikke nogen udendørs sportsplads. Om sommeren brugte de godt vejr gymnastiktimen til at marchere i to lange rækker ned til "æ fjord", det vil sige Ferring Sø, for at bade. Visholm sad oppe på stranden og holdt øje med dem. De lærte ikke at svømme, vandet var jo meget lavt. Men det var dejlig forfriskende midt på en varm dag.

Skolen blev nedlagt omkring 1970, men Marie Strande er ikke sikker.

Børnene var meget stolte af deres skole og når det kom rundt andre steder, så sagde de altid, at deres skole var den allerflotteste.

Vandborg Mejeri:

Den gamle mejeri lå i forlængelse af østgavlen af den senere bestyrerbolig, på feltet hvor der nu er græsplæne. Faktisk lod man bestyrerboligen i det gamle mejeri stå, da man rev selve mejeriet ned. Den blev senere – måske omkring 1950 – forsynet med kvist, så den kom til at ligne forsamlingshuset.

Den nye mejeri blev bygget længere fra vejen i 1934. Forsamlingshuset øst for blev bygget 1936. Det var mejeri for Vandborg-Ferring. En overgang var der nogle missionsfolk, der flyttede fra Vandborg Mejeri til Houe Mejeri. Marie Strande fortæller, at når det så var snevejr og dårligt føre, så plejede de mælkekuske, der kørte mælk til Vandborg mejeri at råbe til de andre kuske, der skulle den lange snoede vej til Houe, at "Mejeriet ligger dernede". Efterhånden kom de så tilbage som leverandører.

Marie Strandes svigerfar, Jens Jensen Strande, stammede fra gården Neder Strande i Vandborg. Han kom som mejeribestyrer til Vandborg mejeri

i 1892. Hans senere kone var udlært meyerske og blev ansat på mejeriet og derefter gift med Jens Jensen Strande. Hun fulgte hele sit liv med i smørproduktionen, både i sin mands tid og sin søns tid som bestyrere. Da de flyttede fra mejeriet, byggede de et aftægtshus i Vandborg Kirkeby, lidt syd for krydset.

Mejeriet var kendt for sit gode smør, og engang da de havde fået præmie ved en udstilling i Esbjerg, var der en der sagde: "De må nok have en speciel syre der". "Ja", sagde en anden, "Den syre hedder Maren". Hun fik faktisk engang en guldmedalje til sig selv i form af et guldur til at have om halsen.

Deres søn Arne Strande, overtog mejeriet i 1832, og han holdt ved til 1970. Da blev der så mange nedlægningsstrusler, at han besluttede sig for at stoppe. Marie Strande mener, at mejeriet nok blev ved i femten år efter, men er ikke sikker. Arne Strande begyndte altså i det gamle mejeri, og de første år havde han husbestyrerinde. Så i 1934 kom Marie til, og de blev gift. Samme blev det nye mejeri bygget, så der var meget ekstra arbejde.

I det nye mejeri blev der bygget værelser i gavlen med centralvarme; her boede de to mejerister og eleven. De var ugifte, det var mejerister dengang. De var på kost hos mejeribestyreren. Marie Strande har aldrig været glad for at lave mad, og det var ikke særlig spændende pludselig at være "pensionatsværtinde". De var der jo til alle måltider, også til aftenkaffe, hvis de havde lyst til det. Men de hørte jo med til familien. Nogle af mejeristerne var der i mange år, en enkelt nok i en snes år (Kaj Løkke). Senere blev det almindeligt, at mejeristerne kunne være gift og have deres eget. I en periode tilbød bestyrerinden af forsamlingshuset at have mejeristerne på kost, men hun ville kun, hvis der var flere. Den sidste hun havde på kost og logi var en ung mejerist – til sidst i 1970. Hun havde en ung pige, der hjalp med rengøringen af de tre værelser i gavlen.

Forsamlingshuset:

Det nye forsamlingshus blev bygget i 1936. Den gamle var så ringe til sidst, at folk i stedet brugte gymnastiksalen på skolen, når de skulle holde fester.

Den gamle forsamlingshus lå midtvejs mellem Nyholm og Mejeriet – før vejen til Nørholm. Der var kun et stort rum – uden forgang og uden køkken. Når de skulle bruge kogende vand til kaffe, fik man vandet kogt i mejeriet gruekedel, og derefter blev det båret på åg i transportspande ud til forsamlingshuset. Når man gik ind, kom man direkte ind i salen. Der var ribber på væggene og store borde, der kunne stilles op. Uden for var der et toiletskur med spande.

Forsamlingshuset blev brugt til dans, talere og gymnastik (før gymnastiksalen på skolen). Marie Strande har ikke været der så meget, hun var meget væk i sin ungdom. Efter at hun var blevet gift, kom hun ofte i den nye forsamlingshus, til gilder, jubilæer o.s.v..

Vandborg Kirkeby:

Man brugte betegnelse "Vandborg Kirkeby" eller i daglig tale "op`å æ bakk". Man sagde også Smedebyen. Men ikke " Mejeribyen" – det blev ikke opfattet som en "bydel" for sig.

Der var ikke forskel på folk i Kirkebyen og Smedebyen, ikke noget med at nogen var finere eller at børnene dannede grupper. Det eneste "skal" der var, var nok mellem bønderne og dem, der ikke havde jord, som f.eks. folk i de små byer. Dengang var der store skel mellem de store bønder og andre, f.eks. var folkene på Vandborg Vestergaard- Hillersborg – jo noget særligt. Sådan er det ikke længere. Der var en kone fra "Nørregade", som kaldte stykket af Kirkensgårdvej fra Nørregade fra Kirkebyen og nordpå til møllen, der sagde, at "her bor æ rappere", men hun regnede altså sig selv med. Børnene færdedes kun i Kirkebyen, man kom aldrig "op til smedebyen". Marie Strandens far var meget streng på den måde, at hans børn gerne måtte lege med andre børn, men de måtte aldrig gå ind hos nogen. Måske var han bange for, at de skulle blive lusede.

Ved vejkrydset i Kirkebyen lå købmandens hus, cykelhandleren og Missionshuset Zion. Købmand Laursen var købmand her, men da den nye vej var kommet, sørgede sognerådsformand Charles Hansen for at bygge brugs ved det nye vejkryds. Charles Hansen " var meget for brugsforeninger". Heldigvis blev Laursen udpeget som brugsuddeler. I en lokal revy blev der fremvist en

stor sten og sunget en vise om, hvordan denne sten var faldet fra Laursens hjerte, da han blev brugsuddeler i den nye brugs.

Øst for forsamlingshuset lå frysehuset; bygningen er der endnu, omdannet til fritidshus, som tilhører Marie Strandens søn, Svend Strande. Det er et lille firkantet hus med fladt tag. Frysehuset fik vand fra mejeriet, så der er ikke indlagt vand. Det var et andelsfrysehus, hvor folk kunne opbevare deres frostvarer i bokse. Det ligger over for det gule hus, hvor mælkekusk Peder Borg boede.

Lige syd for den gamle kirkegård (=på den nye kirkegårds stykke) lå telefoncentralen. Det var vist egentlig oprindelig fattiggård.

Renskrevet den 13. september 2013

Ib Brændgaard Jensen